

Rodový nesúlad medzi sociálnym konštruktom a esencializmom¹

Lubomír Batka

1. ÚVOD

Fenomén transrodovosti nie je výplodom „rodovej ideológie“. K rozlišovaniu medzi pohlavím a rodom prispel vedecký výskum spojený s terapiou transrodových ľudí. Populárne, no pomýlené sú názory, že sa niekto „rozhodol stať sa ženou/mužom“. Platí to pri rodovej identite cis-rodových ľudí, ako aj pri rodovej identite transrodových ľudí. Dodnes výskum nedokázal opísať vznik a pôvod rodovej identity človeka, no výskum a prax ukázali, že rodová identita transrodových ľudí je nemenná. Fenomén transrodovosti a intersexuality predstavuje „herézu“ pre tvrdenia, že rod (a pohlavie) je sociálny konštrukt na jednej strane, ako aj pre tvrdenia, že pohlavie a rod sú nerozdeliteľné, na strane druhej.

Z tohto dôvodu je cieľom článku zdôvodnenie, prečo by diskusia o terapeutických postupoch a právnych úpravách mala zostať odbornou záležitosťou. Filozofické názory a náboženské doktríny síce môžu byť ucelené a vyznievať presvedčivo, no ak nezohľadňujú *evidence based medicine*, sú zamerané skôr na vlastnú obranu, než na konkrétnu osobu s rodovým nesúladom.² Článok argumentuje, že právo na sebaurčenie spôsobu prežívania rodovej identity je podľa odborných štandardov a postupov pri starostlivosti o zdravie transrodových ľudí eticky zdôvodniteľné, ak autonómia človeka neznamená úplnú ľubovôľu, ale vedomú schopnosť prebrať zodpovednosť za následky svojich rozhodnutí. V prvej kapitole je predstavená filozofická argumentácia o rode (a pohlaví) ako sociálnom konštrukte. V druhej kapitole je uvedená náboženská doktrína obhajujúca identitu rodu

Abstract

Contemporary queer theories reject the binary model of masculinity and femininity as a social construct and argue instead for an understanding of gender as fluid. Essentialist theories do not allow for the separation of gender from sex. Clinically based classifications of transgender phenomenon confirm that gender non-conformity is experienced as a permanent, uncaused, and unchangeable feeling of being inherently female or male, regardless of sex. Discussion on the legal and ethical aspects of transgender health care should reflect the *status quo* of medical knowledge. Mandatory castrations during transitions are not necessary from a medical point of view but are much more a legal problem. Respecting the principle of autonomy in self-determination of bodily integrity corresponds to the basic principles of medical ethics.

Keywords

gender, transgender, social construct, essentialism, self-determination, *Professional Guideline on Gender Reassignment of the Ministry of Health of the Slovak Republic*

Author

prof. Mgr. Lubomír Batka, Dr. theol.
Katedra teórie práva a filozofie práva
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
lubomir.batka@flaw.uniba.sk

Cite

BATKA, Lubomír. Rodový nesúlad medzi sociálnym konštruktom a esencializmom. In *Historia et theoria iuris*, 2022, roč. 14, č. 1, s. 4 – 13.

¹ Príspevok spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0350/21: „Trans-Identita pri maloletých. Etické a právne aspekty spojené s informovaným súhlasom.“

² PATARÁK, Michal. Rodový nesúlad. In *Psychiatria pre prax*, 2020, roč. 21, č. 4, s. 153. Rodový nesúlad (*gender incongruence*) v 11. revízii *Medzinárodnej klasifikácie chorôb* nahrádza diagnózu F64.0 transsexualizmus z 10. revízie *Medzinárodnej klasifikácie chorôb*. Americká psychiatrická spoločnosť používa pojem „rodová dysfória“ (*gender dysphoria*).

a pohlavia. V tretej kapitole sú rozvedené princípy autonómie a ich uplatnenie v *Odbornom usmernení MZ SR na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia* zo 6. apríla 2022. Záver podáva syntézu v etickej argumentácii.

2. ROD AKO SOCIÁLNY KONŠTRUKT

Fenomén transrodových ľudí prispel k tomu, že sa začalo rozlišovať medzi rodom a pohlavím. V súvislosti s osobami použil prvý krát pojem „rod“ Robert Stoller v roku 1968. Vo svojej psychologicko-štúdiu *Sex and Gender (Pohlavie a rod)*³ použil rozlišovanie medzi pohlavím a rodom ako nástroj na opis prežívania osoby, ktorej pohlavie nezodpovedá jej seba-vnímaniu. Stoller dospel na základe klinických dôkazov k presvedčeniu, že medzi pohlavím osoby a jej rodom nie je priame prepojenie a to, čo označuje ako „psychologické pohlavie“ je pri ľuďoch v zásade odlišné od toho, čo je možné opísať ako biologické pohlavie. Jeho predpoklady potvrdil aj Harry Benjamin na základe skúseností zo sexuologickej praxe. Hneď v úvode jeho významnej štúdie *The Transsexual Phenomenon* (1966) uvádza, že pohlavie a rod nie sú to isté a rod (*gender*) je „nie-sexuálnou stránkou pohlavia.“⁴

Rozlišovanie medzi pohlavím a rodom prevzala druhá vlna feminizmu v USA (obdobie od 1960 – 1980), ktorá sa bránila proti biologickému determinizmu („biológia je osud“). Išlo o kritiku a odmietnutie názoru, že psychologické a behaviorálne črty v ľudskom správaní či sociálne postavenie žien v spoločnosti je prirodzeným a nutným vyjadrením ich biologického statusu. Postupne sa v druhej vlne feminizmu začal pojem rod používať v súvislosti s rodovými rolami, ktoré sú „kultúrne a spoločensky vytvárané“⁵. Rod sa tak stal kultúrnou alebo spoločenskou konštrukciou pohlavia, „nefyzických aspektov“ seba samého a predstáv o pravej mužnosti či pravej ženskosti.

Pod vplyvom post-štrukturalizmu sa tretia vlna feminizmu zamerala na dekonštrukciu nemennej bipolarity ženskosti a mužskosti vytrvalým „odporom proti zjednocujúcim, totalizujúcim teoretickým projektom a politickým systémom“.⁶ Najznámejšou protagonistkou sa v tomto prúde stala americká filozofka a queer teoretička Judith Butler, ktorá odmietala myšlienku, že existuje jedno a stále „ja“, a teda aj nejaká esencia ženskosti.⁷ Ľudia sú iba sumou ich skutkov, ktoré majú symbolický význam. Rod chápe ako to, čo „jedinec robí“, a nie ako to, „čo má“⁸. Rod sa tvorí a udržiava v opakovaných napodobňujúcich afirmáciách rodovo špecifických praktík. Podľa Butler nie je identita daná a nemenná, a preto nie je možné hovoriť ani o skutočnom *self* ako nejakej vnútornej esencii. Identita človeka je v podstate iba fikcia, keďže je tvorená diskurzívne⁹ a rozdiely medzi pohlaviami vytvára

³ STOLLER, Robert. *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. London: Routledge, 1968. 400 s.

⁴ BENJAMIN, Harry. *The Transsexual Phenomenon*. Düsseldorf: Symposium Publishing, 1999, s. 6. [online]. [cit. 2022-10-13]. Dostupné na internete: <<http://www.mut23.de/texte/Harry%20Benjamin%20-%20The%20Transsexual%20Phenomenon.pdf>>

⁵ KICZKOVÁ, Zuzana. Problémy s rodovou identitou. In KICZKOVÁ, Zuzana – SZAPUOVÁ, Mariana (eds.). *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, s. 53 – 80. ISBN 978-80-223-2934-7.

⁶ Tamže, s. 69.

⁷ Esencializmus – predpoklad, že vec je tým, čím je na základe špecifických nemenných vlastností, resp. že konkrétny súbor charakteristík definuje vec a tvorí jej podstatu. Por. GILLIS, Melisa – JACOBS, Andrew. *Introduction to Women's and Gender Studies: An Interdisciplinary Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 47.

⁸ KICZKOVÁ, ref. 5, s. 64. Je potrebné uviesť, že v súčasnej feministicko-školskej diskusii sa objavuje aj rodovo kritický feminizmus, ktorý sa dotýka princípu rodového sebaurčenia trans ľudí. Ako vo svojej analýze poznamenáva N. Sabján: „Základom týchto diskusií, ..., boli komplexné, miestami až metafyzické otázky týkajúce sa konceptov pohlavia a rodu, ich vzťahu, resp. interakcia medzi nimi či možnosť prísť s univerzálnou definíciou „ženy“ a „ženskosti“ [...]. Zároveň sa operuje s konceptom pohlavia, ktoré má byť hlavným dôvodom útlaku žien, [...]“ SABJÁN, Nikolas. Trans problematika v súčasnom feministickom diskurze. In BATKA, Lubomír – RAKOVÁ, Karin – HORVAT, Matej – KIŠOŇOVÁ, Renáta – ČIPKOVÁ, Tamara a kolektív. *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku: interdisciplinárne pohľady*. Bratislava: UK v Bratislave, 2022, s. 223. ISBN 978-80-7160-661-1.

⁹ SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011, s. 588 – 589. ISBN 978-80-7367-432-8.

jazyk, akým o pohlaví a rode komunikujeme.¹⁰ To, čo sa považuje za biologické, pohlavné rozdiely medzi mužom a ženou, je podľa Butler treba vidieť ako niečo preddiskurzívne, predkultúrne vyprodukované rodom v konkrétnom historickom kontexte.¹¹ Podľa Butler je pohlavie, rovnako ako rod, kultúrnym konštruktom, ktorý produkuje telo a následne ho ovláda cez hegemónne diskurzy a heterosexuálny imperatív. Subjekt, ktorý si robí nárok na reprezentáciu v rámci zákona, neexistuje: „Právny systém produkuje taký subjekt, ktorý tento subjekt aj reprezentuje. Subjekty sú pritom regulované politickou mocou: obmedzovaním, zakazovaním, kontrolou alebo ochranou. Subjekty sú týmto štruktúram podriadené, no zároveň ich formujú, určujú a reprodukovujú v súlade s požiadavkami samotných štruktúr. Ak právna formácia jazyka a politika reprezentuje ženu ako subjekt feminizmu, tak je táto právna formácia jazyka a politika diskurzívna, pretože subjekt je určený politickým systémom, ktorý by mal pomôcť jeho presadeniu, no je kontraproduktívny vzhľadom na skutočnosť, že predpokladá mužské subjekty.“¹²

V tomto myslení je dekonštruovaný binárny model mužskosti a ženskosti a ukotvený predpoklad premenlivosti rodu.¹³ Butler v podstate nechcela úplne zotrieť biologické rozdiely medzi mužmi a ženami, no chcela poukázať na skutočnosť, že akonáhle začneme hovoriť o rozdieloch medzi ženami a mužmi, alebo o ženách a mužoch všeobecne, vzniká otázka, ako ich presne charakterizovať, keďže reč o pohlaví a rode je zapletená do kultúrnych štruktúr jazyka a interpretácie. Kladne možno hodnotiť, že právom poukazuje na sociálny, právny a politický vplyv naratívov o pohlaví a rode na spoločnosť ako celok. Na druhej strane je zrejme, že vzhľadom na queer teóriu zámerne a neustále spochybňuje „chápanie nemennej identity.“¹⁴ Teória zameraná na problematizovanie rodu a spôsobu chápania a žitia meniacich sa sexuálnych identít v spojení s politickým a sociálnym hnutím hľadá „mechanizmus produkcie sexuálnej inakosti“. Inakosť sa pritom „stáva akoby donekonečna sa otvárajúcou kategóriou a identitou, objavuje sa na okrajoch akejkoľvek ustálenej alebo stabilne definovanej identity.“¹⁵

Očividne sa táto pozícia rozchádza s prežívaním transrodových ľudí, ktorí rod nevnímajú ako neustálu sociálnu a kultúrnu prax. Z hľadiska súčasnej psychiatrie sa nejedná o stav vymyslený či predstieraný¹⁶, ale klinicky podložené klasifikácie transrodového fenoménu vychádzajú z predpokladu, že ide o hlboko prežívaný, trvalý, nezavinený a nezmeniteľný pocit, že človek je inherentne ženou alebo mužom.¹⁷ Rodová inkongruencia ako porucha je stanovená na základe klasifikačných systémov – napr. *Diagnostickým a štatistickým manuálom duševných porúch* (DSM-5) vydaným Americkou psychiatrickou asociáciou v roku 2013¹⁸ a *Medzinárodnou klasifikáciou chorôb* vydanou Svetovou

¹⁰ KICZKOVÁ, ref. 5, s. 67.

¹¹ KICZKOVÁ, ref. 5, s. 68.

¹² BUTLER, Judith. *Trampoty s rodom: feminizmus a podrývanie identity*. Bratislava: Aspekt, 2015, s. 16. ISBN 978-80-8151-028-1.

¹³ Pre úplnosť treba uviesť, že Butler v skoršom diele *Bodies that Matter* (1993) uznáva, že existuje určitá materialita tela, ktorá sa nedá redukovať na sociálny konštrukt.

¹⁴ KOBOVÁ, Lúbia. Queer a podrývanie identity: Queer teória a feminizmus. In KICZKOVÁ, Zuzana – SZAPUOVÁ, Mariana (eds.). *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, s. 312 – 320. ISBN 978-80-223-2934-7.

¹⁵ Tamže, s. 313.

¹⁶ CAISOVÁ, Danica. Je ona „on“? Transsexualita očami lekára, psychiatra a právnik. In *Youtube: Medius - Universitatis Disputazione 2013: Transexualita*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=IVWiTUO-LnaM>>

¹⁷ FIFKOVÁ Hanka (ed.). *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada, 2008, s. 16. ISBN 978-80-247-1696-1.

¹⁸ AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-5). Washington: American Psychiatric Association Publishing, 2013. 991 s. Nahradil diagnózu „gender identity disorder“ (GID) v DSM-4, 2000). Ide o inkongruenciu medzi rodom pripísaným osobe pri narodení a rodovou identitou. (American Psychiatric Association, DSM-5, 2013, p. 453).

zdravotníckou organizáciou. V snahe zabrániť psychopatologizácii transrodových ľudí zmenila MKCH-11 paradigmu a vyňala transsexualizmus spod kategórie „duševné poruchy a poruchy správania“ a zaradila ho do novovytvorenej kategórie „poruchy osobnosti a správania dospelých.“¹⁹

Dysfória vedie transrodových ľudí k hormonálnej terapii alebo operačným zákrokom s cieľom pripodobniť výzor svojho tela prežívanej rodovej identite. Je povšimnutiahodné, že cesta nevedie nijakou konverznou terapiou identity a jej prispôbením na telo. Identita vedie človeka k ochote podstúpiť medicínske zákroky na tele (ktoré by niekto mohol označiť za mrzačenie²⁰) bez ohľadu na socializáciu, výchovu a participáciu v rodovej roli opačného pohlavia. Transrodový fenomén svojou tvrdosťou nepoddajnosťou predstavuje „herézu“ pre post-štrukturalistické myslenie.

3. ESENCIALISTICKÝ POHĽAD

Na druhej strane je fenomén transrodovosti „herézou“ aj pre (esencialistické)²¹ prístupy, ktoré odmietajú rozdeľovanie rodu a pohlavia. Tento postoj možno stručne charakterizovať následne: človek má svoju prirodzenosť, s ktorou nie je možné ľubovoľne manipulovať. V diskusii o postavení transrodových ľudí teda zaznievajú aj názory, ktoré vychádzajú z nedeliteľného prepojenia biologického pohlavia s rodovou identitou. Rodová identita je podľa tohto prístupu daná pohlavím a genetickou výbavou muža (chromozómy XY) a ženy (chromozómy XX).

Silný hlas za tento názor sa ozýva z prostredia rímskokatolíckej teológie.²² V apoštolskom liste ženám *Mulieris dignitatem* (1985) hovoril pápež Ján Pavol II. o „komplementarite“ mužskosti a ženskosti, čím sa vzťahoval na vzájomné dopĺňanie sa vo fyzickej, psychologickú a ontologickej rovine.²³ V rozdielnosti pohlaví a mužskej a ženskej komplementarite následne spočíva aj antropologický základ pre definíciu manželstva a podstatu rodiny.²⁴

Celý rad pápežských dokumentov sa zameriava na popieranie oddeľovania pohlavia a rodu z esencialistických východísk. Ako príklad možno uviesť list magistéria biskupom katolíckej cirkvi *O spolupráci mužov a žien v cirkvi a vo svete* (2004), v ktorom sú odmietnuté rodové teórie. Vyčítané im je, že v záujme oslobodenia žien minimalizujú pohlavné rozdiely, maximalizujú rod a považujú ho za primárny. Následkom je, že relativizujú rodinu, otca, matku, heterosexuálnu, pretože „všetky osoby môžu a majú vytvárať seba podľa ich záľuby, keďže sú slobodné od každej predeterminácie spojenej

¹⁹ WHO: *HA60 Gender incongruence of adolescence or adulthood*, 2018. [online]. [cit. 2022-10-01]. Dostupné na internete: <<https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>> Pôvodná MKCH-10 z roku 1991 uvádzala diagnózu F64.0 Transsexualizmus

²⁰ Viď napr. vyjadrenie psychiatrov, psychológov a psychoterapeutov adresované premiérovi Eduardovi Hegerovi a ministrovi zdravotníctva Vladimírovi Lengvarskému z decembra 2022. Signatári ako riešenie v podstate odporúčajú konverzné terapie, čo možno z odborného hľadiska považovať za prekonané a z hľadiska medicínskej etiky za neetické. Pozri *Transsexualizmus*. [online]. [cit. 2022-12-23]. Dostupné na internete: <<https://transsexualizmus.sk>>

²¹ Esencializmus je predpoklad, že konkrétny súbor charakteristík definuje vec a tvorí jej podstatu.

²² Ako však trefne so svojej analýze poukazuje M. Kušnieriková, esencialistické postoje u prítomné aj vo vyjadreniach a postojoch iných cirkví na Slovensku. KUŠNIERIKOVÁ, Michaela. Teologické korene postojov kresťanských cirkví k transrodovým ľuďom. In BATKA, Ľubomír – RAKOVÁ, Karin – HORVAT, Matej – KIŠOŇOVÁ, Renáta – ČIPKOVÁ, Tamara a kolektív. *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku: interdisciplinárne pohľady*. Bratislava: UK v Bratislave, 2022, s. 239 – 255. ISBN 978-80-7160-661-1.

²³ BEATTIE, Tina. The Theological Study of Gender. In THATCHER, Adrian (ed.). *The Oxford Handbook of Theology, Sexuality, and Gender*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 33 – 52.

²⁴ Jasne to dokladá aj publikácia *Rod – kontroverzná téma* (2013). Obsahuje príspevky z *Lexikónu nejasných a sporných výrazov o rodine, živote a etických otázkach*. Za zvlášť nebezpečné označuje „oddeľovanie rodu od biologického pohlavia, ktoré ničí osobný rozmer ľudskej bytosti a redukuje ju na jednoduchú individualitu. [...] Z filozofického pohľadu je rodová teória jadrom novej gnózy, ktorá neguje akúkoľvek spojitost medzi transcendentálnou a čisto fyziologickou dimenziou ľudskej sexuality. Aristotelovsko-tomistická metafyzika, ako aj filozofia Karola Wojtyły dobre zdôvodňujú nevyhnutné spojenie týchto dvoch stránok.“ Pozri *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska*. [online]. [cit. 2022-10-01]. Dostupné na internete: <<https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20130426011>>

s ich esenciálnou konštitúciou.²⁵ V apoštolskej exhortácii pápeža Františka *Amoris Laetitia* (2016), v ktorej sa odvoláva na závery synody o „Povolaní a poslaní rodiny v cirkvi a svete dnes“ publikované pod názvom *Relatio Finalis* (2015), nemá byť osobná identita a emocionálna intimita oddeľovaná od biologických rozdielov medzi mužmi a ženami (bod 56). Explicitne sa hovorí o „rodovej ideológii“, ktorá dáva rovnakú hodnotu všetkému, čo existuje, bez ohľadu na pravý poriadok a účel v prírode.²⁶

Zvlášť povšimnutiahodný je dokument pre katolíckych pedagógov vydaný Kongregáciou pre Katolícke vzdelávanie (2019) s cieľom predstaviť jasnú cirkevnú náuku o fundamentálnych rozdieloch medzi mužmi a ženami, ktorá vyšla pod názvom *Ako muža ženu ich stvoril: Smerom k ceste dialógu o otázke rodovej teórie vo vzdelávaní*.²⁷ Dokument je pre tento článok dôležitý, keďže ukazuje ako esencialistický prístup zápasí s post-štrukturalistickou filozofiou a queer teóriou a k fenoménu transrodovosti nepristupuje na základe *evidence based medicine*.²⁸

Rodová teória je vítaná len do tej miery, pokiaľ ide o prácu na rodových rozdieloch a poukazovanie na uplatňovanie pohlavných rozdielov medzi mužmi a ženami v rôznych kultúrach v živote (bod 6). Avšak, ak rodová teória vedie k „zmažávaniu rozdielov a reciprocity v prirodzenosti muža a ženy“ a vysvetľuje rozdiely medzi pohlaviami len ako historicky a kultúrne podmienené fenomény, stáva sa „ideológiou“.²⁹ Pre úplnosť treba uviesť, že dokument súhlasí s odstraňovaním nespravodlivej diskriminácie, predovšetkým v oblasti nerovnakej dôstojnosti medzi mužmi a ženami. Dokument súhlasí aj s potrebou výchovy k rešpektu ku každej osobe, čo vylučuje násilie, ako aj s tými časťami rodových štúdií, ktoré podopierajú „hodnoty ženskosti“.³⁰

V protiklade k rodovej ideológii stojí „prirodzený poriadok“ a „poriadok prírody“, ktorý vyplýva z prvej príčiny (Stvoriteľ Boh) (body 25, 30) a obsahuje časti, ktoré sa empiricky nedajú skúmať, no stanovujú hranice „žiadostiam vôle“.³¹ Aj v tomto dokumente je prítomný odkaz na esenciu človeka, ktorá v „osobe“ transcenduje, spája a harmonizuje mužsko-ženskú diferenciáciu (bod 26). Zo syntézy rozumu a transcencie je možné hlbšie poznanie ontologicko-metafyzickej pravdy o pohlavnej rozdielnosti (bod 34). Cieľ ľudského bytia je založený na pohlaví človeka (bod 35) a naplnení potenciality ľudskej pohlavnosti v manželskom plodení potomstva.

²⁵ Kongregácia pre náuku a vieru pripravila a so súhlasom pápeža Jána Pavla II vydala list biskupom katolíckej cirkvi: *On the Collaboration of Men and Women in the Church and the World* (CDF, 2004), ods. 3. [online]. [cit. 2022-10-01]. Dostupné na internete: <https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_en.html>

²⁶ V pozadí stojí aristotelovsko-tomistická myšlienka zachovania poriadku vo veciach, ktorý Boh nastoľuje prirodzenosťou vecí. Špecifická forma ľudského konania závisí na celi, ku ktorému smeruje, takže zameranie na nesprávny cieľ má za následok defektné formy konania a bráni človeku, aby dosiahol plnosť dobroty a bytia.

²⁷ *Ako muža ženu ich stvoril: smerom k ceste dialógu o otázke rodovej teórie vo vzdelávaní*. In *Konferencia biskupov Slovenska*. [online]. [cit. 2022-10-01]. Dostupné na internete: <<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/ako-muza-a-zenu-ich-stvoril>>

²⁸ Dokument podrobil kritike aj jezuita James Martin z USA, keď mu vytýkal, že hoci sa snaží o dialóg, skutočne nehovoril ani s transrodovými ľuďmi, ani s odborníkmi z lekárskej praxe. STIEGEMANN, Cornelius. *Das sind die Hauptprobleme des vatikanischen Gender-Dokuments* z 15. júna 2019. [online]. [cit. 2022-10-05]. Dostupné na internete: <<https://www.katholisch.de/artikel/22020-das-sind-die-hauptprobleme-des-vatikanischen-gender-dokuments>>

²⁹ Tamže, bod 2. Rodová teória sa stáva ideológiou hlavne vtedy, ak svoju pozíciu prezentuje ako absolútne a nepochybiteľné tézy, ktoré nie sú predmetom dialógu a rozdeľuje to, čo v realite patrí nerozlučne spolu.

³⁰ Za také sa v dokumente považuje „jedinečné porozumenie realite“ (bod 18), služba slabým a prejav určitého afektívneho, kultúrneho a duchovného materstva dôležitého pre budúcnosť spoločnosti. (V odvolávkach na slová Jána Pavla II v jeho *Liste ženám* v roku 1995).

³¹ Prirodzenosť ako všetko, čo je vo svete dané ako preexistentný základ ľudského bytia a konania. Prirodzené sú tie sklony, ktoré zodpovedajú tejto štruktúre a možno ich považovať za prirodzené (napr. zachovávanie bytia, zachovávanie rodu, poznávanie pravdy). Odlišuje sa od „biologického poriadku“, t.j. tej časti prirodzeného poriadku, ktorá sa dá skúmať empiricky. Podľa *Katechizmu KC* (KKC 2333) má „každý človek, či muž, alebo žena, uznať a prijať svoju pohlavnosť.“ KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. *Katechizmus katolíckej cirkvi*. Trnava: SSV, 1999, s. 424.

Hlavným motívom dokumentu je však kritika oddeľovania pohlavia a rodu (body 19 - 23). Takéto rozdelenie „tela“ a „vôle“ nie je prípustné, keďže následne by rod predstavoval autonómnu voľbu človeka na základe iných preferencií, než ako telesné pohlavie. Ako radikálne autonómna voľba rodu sa prezentuje „transgenderizmus“³². Avšak za najväčšie protirečenie naturalistickému nazeraniu na človeka sú uvedené prípady rodovo nekonformných, resp. *gender fluid* osôb (bod 12). Ako extrémny prípad je uvádzaná aj „polyamória“, ktorá stojí v priamom protiklade k poňatiu manželstva v jeho exkluzívnom celoživotnom zmysle. (Tento príklad môže pohoršovať z hľadiska morálnej teológie, no z dokumentu nie je jasné ako polyamória súvisí s oddeľovaním rodu a pohlavia). Dokument chce týmito príkladmi poukázať na bezbrehosť absolútneho sebaurčenia vo forme fluidnej rodovej identity či sexuálneho spolunažívania. Spoločenským problémom sa tieto stávajú, ak vedú k dožadovaniu sa zákonov odstraňujúcich negatívnu diskrimináciu a umožňujúcich život podľa vlastných preferencií (bod 14). Ak sa rod stane dôležitejší ako pohlavie, má to za následok „kultúrnu a ideologickú“, ako aj „právnú revolúciu“ (bod 20).

Dokument ďalej vysvetľuje, že sebaurčenie človeka sa javí ako voluntarizmus, ktorý popiera normativitu biologického tela pre identitu. Sebaurčenie otvára priestor na pomýlený koncept slobody v „oblasti citov a žiadostí vznikajúcich vo vôle človeka z vonkajších impulzov“ bez väzby na „pravdy existencie“ (bod 19). Ideál osobnej slobody má byť postavený pod širšiu povinnosť sledovať všeobecné blaho. Bez pevnej väzby rodu na pohlavie sa rod stáva len „voľbu“ jednotlivca a niečím, čo sa v čase môže meniť. Sebaurčenie v otázke rodu preto nie je v zásade možné, pretože „voľbou“ rodu človek rozhoduje o svojej prirodzenosti aká má byť. Sloboda vedie k devastácii sociálnych a interpersonálnych vzťahov. Totiž „intersexualita“ a „transgender“ vnášajú ambiguitu do toho, čo je maskulinita a feminita (XY-XX). Pod pojmom rodová ideológia sa v úzkom slova zmysle myslí premenlivé určovanie vlastnej identity počas života podľa vlastného rozhodnutia a nebinárne vnímanie seba.³³ Teda *gender fluid*, rodovo nekonformné postoje.

Témy legitímnosti terapie transrodových sa nepriamo dotýka dokument Medzinárodnej teologickej komisie *Spoločenstvo a služba* (2004), ktorej predsedal kardinál Jozef Ratzinger.³⁴ V tretej časti dokument reaguje na konkrétne bioetické výzvy spôsobené vedeckým pokrokom a terapeutickými možnosťami. Dokument hľadá etické princípy, ktoré možno požiť pri otázke, do akej miery je človeku dovolené „pretvoriť sa – prerobiť sa“ (bod 81). V bode 83 dokument uvádza princípy totality a integrity. Princíp totality znamená, že nižšie telesné funkcie by nemali byť obetované, iba v prípade lepšieho fungovania celej osoby. Druhý princíp znamená, že základné schopnosti, ktoré esenciálne patria k bytiu človeka nemôžu byť obetované, jedine v prípade záchrany života (čl. 33). Následne články 84

³² Oľga Orgoňová a Alena Bohunická si všimajú necitlivé zaobchádzanie s jazykom, ktoré vedie k diskriminácii minoritných skupín ako napríklad transrodových ľudí. Poukazujú na to, že „jazykovo citlivý prejav, ktorý sa často preceňuje ako prvotná požiadavka na ceste k sociálnej inklúzii znevýhodnenej menšiny s elimináciou slov ako transka či transexuál (nahradeným vhodnejším transrodový človek, trans človek), je len podporou, ktorá môže formálne jazykovo sprevádzať tieto skutky. Samotná jazyková citlivosť neodstráni transfóbiu v postojoch majority [...], a teda nie je kľúčovým problémom translíberalizácie v spoločnosti.“ ORGOŇOVÁ, Oľga – BOHUNICKÁ, Alena. (In)tolerancia a jej jazykové signály ako problém humánnej bioetiky. In *ITlib*, jún 2015, roč. 15, č. špeciál, s. 48.

³³ Prípad nebinárnej osoby sa nedá riešiť úpravami týkajúcimi sa transrodových ľudí. Dobrým príkladom je rozhodnutie Ústavného súdu ČR (PL. ÚS 2/20) v prípade sťažovateľky H.T., ktorej bola odmietnutá zmena rodného čísla na neutrálnu alebo ženskú formu, keďže odmietala podstúpiť nútenú kastráciu podľa Občianskeho zákonníka. Analýzu prípadu podáva SABJÁN, Nicolas. A Critical Legal Perspective on the Recent Czech Transgender Case (Pl. ÚS 2/20). In *Bratislava Law Review*, 2022, roč. 6, č. 1, s. 125 – 136. Sabján vo svojom článku konštatuje: „Mojou snahou je zasadiť rozhodnutie súdu do širšej (kriticko-) teoretickej perspektívy, aby som ukázal, ako je rozhodnutie súdu ovplyvnené ideologickými predpokladmi, ktoré zostávajú skryté alebo zastreté zdanlivo racionálnym, logickým a apolitickým charakterom svojho uvažovania.“ (s. 126). [prel. EB].

³⁴ Dokument analyzuje *imago dei* v ľudských osobách a jeho význam pre výzvy moderného sveta. [online]. [cit. 2022-10-13]. Dostupné na internete: <http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20040723_communion-stewardship_en.html>

– 86 implicitne riešia otázky etickej prípustnosti hormonálneho a chirurgického pripodobnenia (*Hormonal Surgical Reassignment HSR*) pri transrodových ľuďoch. Na základe princípu integrity je takáto terapia odmietnutá, pretože HSR neslúži na zachovanie života. Aj pri ochote pripustiť určitý charakter psychického strádania pri dysfórii a zvýšenú mieru suicidality pri transrodových ľuďoch nie je rodový nesúlad vnímaný ako život ohrozujúci. To, či obetovanie reprodukčnej schopnosti transrodového človeka pomocou HSR je lepšie pre fungovanie osoby v jej totalite závisí od interpretácie, či sa pod totalitou myslí len celok fyzický, celok fyzický v spojení s mentálnym zdravím, či dokonca celok fyzický v spojení s mentálnym zdravím a zmysluplným fungovaním človeka v spoločnosti. Český teológ Jiří Skoblík sa prikláňa k tretej interpretácii³⁵, čo znamená, že v prípade skutočného dokázaného ohrozenia mentálneho zdravia, ktoré sa nedá odvrátiť iným spôsobom je HSR možné považovať za eticky prípustné.³⁶ V prípade, že pod totalitou sa rozumie len celok tela, tak ani princíp totality by HSR nepripúšťal.

Z esencionalistického prepojenia pohlavia a rodu tiež vyplýva, že transrodový človek nemôže vstúpiť do manželstva. *Kánon* 1095, n. 3 hovorí o psychickej neschopnosti prevziať podstatné povinnosti v manželstve z hľadiska vyplnenia manželskej zmluvy. Patrí sem okrem homosexuality aj transsexualita. Transrodový človek nie je schopný vytvoriť „doživotné, trvalé, harmonické manželské spoločenstvo“³⁷ (v zmysle náuky RKC ako zväzok biologického muža a ženy), ako ani s postupujúcou tranzíciou nie je schopný plodiť potomstvo (čím nenapĺňa jedno z hlavných dohier/účelov manželstva).³⁸ S pohlavím je spojená aj sviatosť kňazstva, ktorú podľa *Kánonu* 1024 môže platne prijať len pokrstený muž (podľa pohlavia). Ani osoba, ktorá by podľa fenotypu bola mužom, avšak prežíva rodový nesúlad, by podľa *Kánonu* 1041,1 nemohla byť vysvätená za kňaza, a to z dôvodu psychickej choroby.

Z uvedených dokumentov je tiež zrejmé, že je dôležité rozlišovať medzi krízou pohlavnej identity a rodovou dysfóriou, ktorá sa vyvinie do klinického stavu. Takisto treba kriticky poukázať na to, že centrálné dokumenty magistéria nevychádzajú z dialógu s lekárskou vedou, ale z filozoficko-náboženských východísk, ktoré určujú premisy pre lekársku prax. Z esencionalistického východiska priraďujú fenomén transsexuality pod „genderovú ideológiu“ a odmietajú právo transrodovej osoby na samourčenie vlastnej identity.

4. AUTONÓMIA

Ľudskoprávny rámec pre sexuálne a reprodukčné práva tvorí základný rámec pre právne dokumenty EÚ. K zvýšenej ochrane práv transrodových osôb došlo vďaka judikatúre ESLP, pričom Slovenská republika ako zmluvná strana *Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*³⁹ má povinnosť uviesť svoje zákonné ustanovenia do súladu s judikatúrou ESLP.

³⁵ SKOBLÍK, Jiří. Hormonálně chirurgické připodobnění transsexuálů podle dokumentu Společenství a služba. In *Studia Theologica*, 2006, roč. 8, č. 1, s. 103.

³⁶ Tamže, s. 104. Skoblík podoprel svoju argumentáciu porovnaním talianskeho originálu s anglickým prekladom a možnosťou prekladu anglického „when“ kauzálne, resp. kondicionálne. Skoblík by sa priklonil k zneniu: „Skutočne, stratou reprodukčných schopností dochádza k porušeniu osoby ako fungujúcej totality, a to v prípade ak jeho mentálne zdravie nie je priamo ohrozené a mohlo byť odvrátené iným spôsobom.“ [prel. LB]. SKOBLÍK, ref. 35, s. 104. Povedané inak: ak by ohrozenie mentálneho zdravia bolo akútne a nemohlo by byť odvrátené iným spôsobom, tak princíp totality by stratou reprodukčných schopností nebol porušený.

³⁷ KLIMEŠ, Petr. *Psychické příčiny neplatnosti manželství*. Olomouc: MSM, 2004, s. 143. ISBN 80-7266-163-9.

³⁸ Podľa *Kánonu* 1055, par. 1 CIC 1983 je dobro manželstva trojaké: 1. dobro manželov, 2. plodenie potomstva a 3. vzdelávanie a výchova potomstva. Z toho dôvodu nie je možné manželstvo homosexuálov. Takýto zväzok odporuje pôvodnému určeniu manželstva.

³⁹ Vid'. 209/1992 Zb. *Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich*. [online]. [cit. 2022-12-23]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/209/20100601>>

Základom práv je ochrana ľudskej dôstojnosti. Antiesencialistické prístupy dokážu ľahšie podporiť snahu o slobodu človeka v utváraní vlastného života.⁴⁰ Slobodu možno chápať dvojako. Negatívne, teda ako slobodu od štátneho mocenského monopolu v osobných a intímnych sférach života. A pozitívne, ako slobodu alebo možnosť riadiť sám seba a viesť svoju podobu života.⁴¹ Ako príklad možno uviesť rozhodnutie Ústavného súdu SRN (BGH) zo 6. decembra 2005, v ktorom sa konštatuje, že uznanie rodovej identity „trans“ znamená aj „hľadanie a nachádzanie vlastnej rodovej identity, ako aj vlastnej sexuálnej orientácie.“⁴²

Možnosť prežívať svoju sexualitu autonómne patrí k základným aspektom ľudského života.⁴³ Sexuálny život je súčasťou rozvoja osobnosti a je chránený právom na ochranu súkromnej sféry a rodinného života podľa čl. 8 EDLP. Tento článok vedie k pozitívnemu záväzku štátu chrániť telesnú integritu svojich občanov. Chránená je psychická aj telesná integrita, sexuálne správanie, ako aj sexuálna identita človeka, vrátane práva každého určiť podrobnosti svojej identity ako ľudskej bytosti. „ESLP už dlhodobo judikuje, že vo vzťahu k transrodovým osobám patrí právo na slobodné určenie rodovej identity medzi najzásadnejšie zložky práva na sebaurčenie; právo na sebaurčenie a fyzickú a duševnú integritu transrodových osôb sú právami chránenými čl. 8 *Dohovoru*.“⁴⁴ ESLP sa vo svojej judikatúre k téme povinnej kastrácie v ostatnej dobe prikláňa aj k čl. 3 *Dohovoru* (Zákaz mučenia).⁴⁵ Povinné kastrácie pri tranzícii nie sú nutné z hľadiska medicíny, a ak sa vyžadujú, ide o ľudskoprávny problém. Čl. 14 EDLP zakazuje diskrimináciu a obsahuje otvorený zoznam chránených znakov statusu ako pohlavie, náboženstvo, rasa, sexuálna orientácia, postihnutie, vek, status utečenca.

Zo spojenia ľudskej dôstojnosti a všeobecného osobného práva vzniká ochrana intímnej sféry. Zatiaľ čo v sociálnej sfére môže štát zasahovať so svojím monopolom moci, v osobnej sfére sa tak v zásade diať nemôže, okrem prípadov zvláštneho verejného záujmu. Intímna sféra je chránená pred akýmkoľvek vonkajším zásahom. Sem patria aj prejavy rodovej identity transrodových osôb.⁴⁶

Nielen v oblasti zákonodarstva a judikatúry, ale aj v oblasti medicínskej etiky je viditeľná zmena paradigmy v opúšťaní paternalistických štruktúr. V medicíne a pomáhajúcich profesiách ide menej o opatrovanie, a viac o asistenciu, ktorá rešpektuje spolurozhodovanie klienta. Klasickým príkladom je inštitút poučenia a informovaného súhlasu k poskytnutiu zdravotnej starostlivosti, na Slovensku upravený zákonom č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti.⁴⁷ Informovaný súhlas je dokonca tak základným právnym nástrojom k presadzovaniu autonómie pacienta, že ide až po mieru zrieknutia sa beneficencie, napríklad v prípade odmietnutia terapie napriek odporúčaniu profesionála.

⁴⁰ Filozoficky možno namietat, že esencia netvorí podstatu človeka. Existencia človeka predchádza jeho esenciu, t.j. človek je sebautvárajúci (Kierkegaard, Heidegger). Aj existencialistická filozofia má „výrazný antropologický charakter“, keďže jej „predmetom je predovšetkým sám človek, jeho sloboda, jeho život, jeho túžby, priania, city, jeho vnútorne prežívaný svet.“ ŠLOSIAR, Ján. *Od antropologizmu k filozofickej antropológii*. Bratislava: IRIS, 2002, s. 65. ISBN 80-89018-37-8.

⁴¹ BERLIN, Isaiah. Dva pojmy slobody. In BERLIN, Isaiah a kolektív. *O slobode a spravodlivosti: liberalizmus dnes*. Bratislava: Archa, 1993, s. 31. ISBN 80-7115-047-9.

⁴² Bundes Gerichtshof, Az.: 1 BvL 3/30 podľa REMUS, Juana. In GRUBNER, Barbara – OTT, Veronika. *Sexualität und Geschlecht. Feministische Annäherungen an ein unbehagliches Verhältnis*. Sulzbach: Ulrike Helmer Verlag, 2014, s. 115. |

⁴³ HOLZLETHNER, Elisabeth. Sexuelle Selbstbestimmung als Individualrecht und als Rechtsgut. Überlegungen zu Regulierungen des Intimen als Einschränkung sexueller Autonomie. In LEMBKE, Ulrike (ed.). *Regulierungen des Intimen: Sexualität und Recht im modernen Staat*. Wiesbaden: Springer Verlag, 2017, s. 31.

⁴⁴ HORVAT, Matej. Zmena mena, priezviska a pohlavia: analýza judikatúry ESEP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 122. [online]. [cit. 2022-10-13]. Dostupné na internete: <https://comeniuscaso-pis.flaw.uniba.sk/wp-content/uploads/2022/01/Comenius_2_2021.pdf>

⁴⁵ *Rozhodnutie X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2021, č. sťažnosti 2145/16. Hodnotenie podáva HORVAT, ref. 44, s. 128 – 133.

⁴⁶ GREIF, Elisabeth – ULRICH, Silvia. *Legal Gender Studies und Antiskriminierungsrecht*. Wien: Manz'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2019, s. 139.

⁴⁷ KOVÁČ, Peter. K niektorým aspektom právnej úpravy informovaného súhlasu. In *Justičná Revue*, 2007, roč. 59, č. 8 – 9, s. 1104 – 1108.

Minister zdravotníctva Vladimír Lengvarský schválil 22. marca 2022 *Odborné usmernenie MZ SR na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby administratívne evidovaného v matrike*.⁴⁸ Jeho platnosť bola stanovená do apríla 2024, no pod politickým tlakom bola jeho účinnosť pozastavená už 18. mája 2022. Tým pádom v súčasnosti nie je v podmienkach SR „proces tranzície ... vôbec komplexne právne upravený, absentuje nielen zákonná úprava, ale i tá podzákonná, a zákonodarca nám poskytuje len partiálne úpravy, ktoré vyplývajú zo Zákona o mene a priezvisku a Zákona o rodnom čísle, pričom tie sú veľmi strohé a obsahujúce mnohé bližšie neupravené pojmy, čo spôsobuje nejednoznačnosť a vágnosť (aj) tejto partiálnej právnej úpravy.“⁴⁹

Usmernenie kladie ako základ individuálny postup pri každej osobe (čl. 5), čo zodpovedná súčasným štandardom v odporúčaniach DSM-5 Americkej psychiatrickej asociácie, či Svetovej odbornej asociácie pre transrodové zdravie WPATH-7. *Usmernenie* vychádza z nazerania na tranzíciu ako trvalý stav, keďže sa očakáva, že tranzíciu by mala podstupovať osoba s diagnostikovaným transsexualizmom, ktorá je schopná žiť po zvyšok života v role opačného pohlavia ako je biologické pohlavie (čl. 3, ods. 1). *Usmernenie* tak do veľkej miery posilňuje mieru autonómie a sebaurčenia transrodového človeka. Taktiež je zrejme, že *Usmernenie* sleduje beneficenciu pacienta z hľadiska súčasného stavu poznania a v súlade s judikatúrou EŠLP, keďže cieľom je prihliadať na situáciu individuálneho človeka tak, aby bolo znížené strádanie pri prežívaní dysfórie a dotknutá osoba mohla viesť zmysluplný život v súlade so svojím životným plánom.

Usmernenie považuje za predpoklad pre zmenu rodu štandardnými postupmi preukázateľnú diagnózu F 64.0 (Podľa IDC-10). Spolu s poučením a rozsiahlym informovaným súhlasom osoby s individuálnymi diagnostickými a liečebnými postupmi (čl. 4, ods. 2 a príloha 1) je tak stanovený jasný predpoklad na vek (plnoletosť) a na racionálne schopnosti človeka, ktorý prechádza tranzíciou. Poučenie a informovaný súhlas osoby s individuálnymi diagnostickými a liečebnými postupmi, ako aj ne-medicínskymi rizikami spojenými so zmenou pohlavia (viď Príloha 1) posilňujú výrazne princíp autonómie, vedú k vedomému prebratiu zodpovednosti za rozhodnutie na strane transrodovej osoby. Dôraz je položený na to, že ide o presvedčenie/predpoklad o trvalej, celoživotnej a nezvratnej zmene právnej identity, ktorá je pre človeka jediným možným riešením. Explicitne to uvádza aj čl. 1: „*Odborné usmernenie* odporúča uvádzať detailnejšie údaje v zdravotných záznamoch, ktoré reflektujú osobitné prevzatie zodpovednosti osoby s transsexualizmom v súvislosti so zmenou jej právnej identity.“ Možno konštatovať, že *Usmernenie* je nastavené tak, aby sa predchádzalo ľahkovážnej tranzícii, či tranzícii bez uvedomelého racionálneho rozhodovania na strane osoby. Tento aspekt možno vnímať aj ako posilnenie princípu autonómie a non-maleficencie pri tranzícii.⁵⁰

Usmernenie kladie silný dôraz na osobné presvedčenie osoby a výslovné prebratie zodpovednosti pred lekárom formou „písomného vyjadrenia“, že sa jedná o trvalý a ireverzibilný stav ako *conditio sine qua non*. V tomto zmysle predstavuje *Usmernenie* strednú cestu medzi post-štrukturalizmom a esencializmom. Jeho silnou stránkou je, že sa vyhýba filozofickým diskusiám a zostáva na pôde lekárskej vedy.

Autonómia osoby je posilnená aj tým, že *Usmernenie* otvára cestu k prepisu rodu bez nevyhnutnej kastrácie. Aj tu sa ukazuje, že starostlivosť o zdravotný stav transrodových ľudí nevníma kastráciu ako nutnú súčasť terapie, a že nutnosť kastrácie požaduje právny poriadok krajiny. Ak vychádzame

⁴⁸ Vestník MZ SR, 6. apríl 2022, roč. 70, čiastka 18 – 20, s. 98 – 104. [online]. [cit. 2022-10-10]. Dostupné na internete: <<https://www.health.gov.sk/?vestniky-mz-sr>>

⁴⁹ METEŇKANYČ, Olexij. Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 13.

⁵⁰ Pre podrobnú analýzu *Usmernenia* a porovnanie s úpravou v Rakúsku, viď. BATKA, Ľubomír. Odborné usmernenie o zmene pohlavia MZ SR. Etické a právne aspekty. In *Acta Facultatis Iuridicae*, 2022, č. 2, s. 5 – 23. [online]. [cit. 2022-12-23]. Dostupné na internete: <<https://afi.flaw.uniba.sk/index.php/AFI/article/view/121/115>>

z predpokladu, že transrodová osoba vo svojej identite trvalo patrí k opačnému pohlaviu, je málo pravdepodobné, že osoba bude chcieť otehotnieť, ak sa inherentne vníma ako muž, či bude chcieť splodiť dieťa, ak je svojou identitou žena. Poukazy na „tehotných mužov“ a pod. sú skôr propagandistickými vyjadreniami hlbokého vnútorného odporu voči fenoménu transrodovosti. Vyjadrené slovami M. Nussbaum „Politika zhnusenía stojí v jasnom protiklade k myšlienke spoločnosti založenej na rovnosti všetkých občanov, v ktorej majú všetci právo na rovnakú ochranu pod zákonom.“⁵¹ Nussbaum ďalej vysvetľuje, že v spoločenskom, politickom a dokonca právnom živote možno oponovať budovaním „rešpektu a sympatie“. Keďže transrodoví ľudia nekonajú z radikálne autonómnej voľby rodu, nepodieľajú sa na dekonštrukcii rodovej identity, a keďže svoju identitu vnímajú ako danú a nemennú, nevytvárajú spoločnosť „bez pohlavných rozdielov“. Právo na autonómiu sa týka predovšetkým ich osobnej rodovej a telesnej integrity. V duchu slov I. Berlina možno celú diskusiu posunúť aj do roviny zápasu po oprávnení uznania inými, „aby boli uznaní ... ako nezávislý zdroj ľudskej aktivity, ako entita s vlastnou vôľou, ktorá zamýšľa v súlade s ňou konať (či už je dobrá či legitímna alebo nie) a nie, aby boli riadení, vychovávaní, vedení, čo ako jemne, ako keby ani neboli celkom plne ľuďmi, teda ako keby neboli celkom plne slobodní.“⁵² Vlastne ide o túžbu po solidarite a pochopení.

5. ZÁVER

Pri vyjadreniach o „transgenderizme“ a „genderovej ideológii“ vo vzťahu k transrodovým ľuďom je potrebné mať na zreteli údaje a fakty, ktoré poskytuje psychiatrická klinická prax. Riešiť postavenie, práva a spolužitie ľudí s homosexuálnou orientáciou, ako aj transrodových a intersexuálnych ľudí ako „gender ideológiu“ posúva diskusiu do roviny zjednodušujúceho ideologického zápasu, prezentácie romantických stereotypov o pohlaviach, či pretláčania jednej filozofickej interpretácie sveta a človeka. Ani filozofické diskusie v duchu post-štrukturalizmu a esencializmu nemôžu nahradiť odborný prístup v starostlivosti o zdravie transrodových ľudí.

Princíp autonómie je založený na prístupe k pacientovi ako k jednotlivcovi, ktorý je samostatný a schopný prebrať zodpovednosť v inštitúte informovaného súhlasu. Individualizovaný prístup k terapii znamená, že terapia sa snaží hľadať cesty zmiernenia rodovej dysfórie, aby dotknutá osoba dokázala nájsť zmysluplný život vo svojej životnej situácii pri rozvoji svojej rodovej identity. Ľudsko-právnu autonómiu a sebaurčenie pri telesnej integrite transrodových ľudí znemožňuje v podmienkach Slovenskej republiky skutočnosť, že na prepis rodu sa vyžaduje kastrácia, ktorá však nie je upravená právnou normou. Obnovenie platnosti *Usmernenia MZ SR* by bolo správnym krokom aj z hľadiska medicínskej etiky. Pomohlo by totiž zvýšiť kvalitu života a zdravia a súčasne splňa princíp beneficencie. Etický princíp spravodlivosti sa v prípade transrodových ľudí prejavuje predovšetkým v rovine nediskriminácie a humanizácie inštitúcií, ako aj dostupnosti komplexnej zdravotnej starostlivosti počas tranzície i po operatívnej zmene pohlavných orgánov.

S ohľadom na ľudskú dôstojnosť a rešpekt k autonómii transrodového človeka, ktorý je ochotný vedome prebrať zodpovednosť za následky tranzície, je etické umožniť človeku dosiahnutie právneho uznania preferovaného rodu bez vynúteného zásahu do telesnej integrity. Právo na slobodný rozvoj osobnej sféry je vyvažované informovaným súhlasom a odborným psychoterapeutickým sprevádzaním, ktoré vylučuje stanovenie nesprávnej diagnózy. *Usmernenie MZ SR* posilňuje autonómiu transrodovej osoby keďže vychádza z predpokladu trvanej a nemennej rodovej identity.

⁵¹ NUSSBAUM, Marta, *From Disgust to Humanity*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. xiv.

⁵² BERLIN, I., ref. 39, s. 55.